

دانشگاه فرهنگیان
فصلنامه علمی تخصصی
پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی
دوره سوم، شماره اول، بهار ۱۴۰۰
تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر اساس توجه
به مهارت هوش هیجانی

منصور دهقان منشادی^۱

ارسال: ۱۳۹۹/۱۱/۱۲

مریم شاهرخی نیا^۲

پذیرش: ۱۴۰۰/۳/۲۰

چکیده

هوش هیجانی به دلیل کاربرد فراوان آن به ویژه در کودکان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. هدف از این پژوهش، بررسی تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر اساس توجه به مهارت هوش هیجانی طبق الگوی ویلیام رومی بود. پژوهش حاضر از نوع توصیفی و از نظر هدف کاربردی بوده است. جامعه آماری پژوهش شامل تمام محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بود که با توجه به ماهیت موضوع و محدود بودن جامعه آماری، از نمونه‌گیری صرف نظر و کل جامعه آماری به عنوان نمونه انتخاب شد. ابزار گردآوری داده‌ها تکنیک تحلیل محتوای ویلیام رومی بود که روایی محتوایی آن مورد تأیید متخصصان قرار گرفت و پایایی آن نیز با استفاده از روش باز آزمایی ۰/۸۷ به دست آمد. داده‌های پژوهش با استفاده از فرمول‌های شاخص درگیری ویلیام رومی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد طبق الگوی ویلیام رومی، محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی شامل مؤلفه‌های هوش هیجانی بوده و سبب تقویت این مهارت در دانش‌آموزان می‌شود، چراکه بر اساس محاسبه ضریب درگیری یادگیرنده، متن، تصاویر و فعالیت‌های این کتاب توانسته فرد را درگیر یادگیری و مباحث را به شیوه فعال ارائه کند.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، مطالعات اجتماعی، سوم ابتدایی، هوش هیجانی

۱- استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان

۲. دانشگاه پیام نور تفت، کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور مرکز تفت shahrokh2@yahoo.com

مقدمه

در هر جامعه‌ای کودکان و نوجوانان هستند که سازنده فردای آن جامعه هستند. طبق پژوهش‌های صورت گرفته، کودکان و نوجوانان نسل حاضر نسبت به نسل گذشته با مشکلات عاطفی بیشتری از جمله کمبود مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی، افت تحصیلی و اعتیاد مواجه هستند. بر همین اساس می‌توان گفت یکی از نیازهای اساسی کودکان و نوجوانان در جامعه امروز، توجه به نیازهای اجتماعی و عاطفی آن‌ها و آموزش منظم این نیازها به آنان است (عبدی و بابایی، ۱۳۹۲: ۲). بخش بزرگ این امر بر عهده آموزش و پرورش است. از آنجاکه آموزش دوره ابتدایی به‌عنوان مبنا و اصل همه آموزش‌ها مطرح می‌شود و در واقع سنگ زیربنای نظام آموزشی به شمار می‌آید، توجه اساسی به این دوره از اهمیت خاصی برخوردار است. از طرفی کتاب درسی در نظام آموزشی ایران، یکی از مهم‌ترین منابع یادگیری به شمار می‌رود. وجود نظام آموزشی متمرکز، موجب شده است تا کتاب درسی محور فعالیت‌های آموزشی باشد (زارعی بیدسکان، ۱۳۹۴: ۴۵۱).

حوزه مطالعات اجتماعی یکی از حوزه‌های مهم یادگیری است که از انسان و تعاملات او با محیط‌های گوناگون و جنبه‌های گوناگون این تعامل بحث می‌کند. هدف نهایی مطالعات اجتماعی، تربیت افرادی خودآگاه، توانمند، همدل و... در زندگی فردی و اجتماعی است. می‌توان گفت کتب درسی مطالعات اجتماعی با توجه به ماهیت موضوع و بهره‌گیری از رشته‌های مختلف علمی نظیر جامعه‌شناسی و روان‌شناسی، ارتباط تنگاتنگی با هوش هیجانی دارد (پور شگری و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۹).

هوش هیجانی در ۲۵ سال گذشته به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های قطعی سازگاری هیجانی، سلامت شخصی، موفقیت در زندگی و روابط میان فردی در زمینه‌های مختلف زندگی شناخته شده است. این نوع هوش موجب پردازش مناسب اطلاعاتی می‌شود که بار هیجانی دارند و استفاده از آن‌ها برای هدایت فعالیت‌های شناختی مانند حل مسئله و تمرکز انرژی بر روی رفتارهای لازم، ضرورت دارد. هوش هیجانی به‌عنوان توانایی درک و شناخت احساسات خود، همدلی با دیگران و غنی ساختن زندگی از طریق سازمان‌دهی احساسات، تعریف شده است (عبدی و بابایی، ۱۳۹۲: ۳).

پژوهش‌های فراوانی در مورد تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی صورت گرفته است که نمونه‌هایی از آن‌ها در زیر آورده شده است:

رحیمی‌کیا و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان "تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی پنجم و ششم ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی" به این نتیجه دست یافتند که میزان توجه به مؤلفه‌های هوش هیجانی در متن کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم به ترتیب عبارت‌اند از: خود‌مدیریتی، مهارت اجتماعی، خودآگاهی، آگاهی اجتماعی و انگیزش و در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم دبستان مؤلفه‌های مهارت اجتماعی، خود‌مدیریتی، خودآگاهی، آگاهی اجتماعی و انگیزش می‌باشد. جهان و سلیمی (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان "تحلیل محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی" نشان دادند که از بین مؤلفه‌های هوش هیجانی به مؤلفه خودانگیختگی بیشتر توجه شده است و بعد از آن مؤلفه‌های دیگر به ترتیب به اداره کردن روابط، خودکنترلی، خودآگاهی و شناخت احساسات در دیگران توجه شده است. نتیجه تحقیق اکبری و مهران (۱۳۹۲) با عنوان "تحلیل محتوای کتاب‌های درسی پایه سوم راهنمایی از لحاظ توجه به ابعاد هوش هیجانی" نشان داد که در کتاب‌های مذکور توجه کمی به مؤلفه‌های هوش هیجانی شده و در برخی از آنان از توجه به پرورش هوش هیجانی غفلت شده است. پژوهشی که عبدی و بابایی (۱۳۹۲) با عنوان "تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره راهنمایی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی" انجام دادند، نشان داد که متداول‌ترین مؤلفه هوش هیجانی در متن کتاب مطالعات اجتماعی، مؤلفه آگاهی اجتماعی، در تمرین‌های این کتاب مؤلفه خودتنظیمی، در تصویرهای آن مؤلفه مهارت اجتماعی و در متن‌ها و تمرین‌های کتاب علوم، مؤلفه خود‌مدیریتی می‌باشد. به‌طور کلی به مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب مطالعات اجتماعی توجه شده است در حالی که به این مؤلفه‌ها در کتاب علوم، توجه بسیار کمی شده است. هاشمی و چمنی (۱۳۹۲) در پژوهشی به "تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره راهنمایی تحصیلی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی الگوی مایر و سالووی" پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که میزان توجه کتاب‌ها به هر یک از مؤلفه‌های هوش هیجانی متفاوت است به‌گونه‌ای که ادراک و شناسایی هیجان‌ها بیشتر از درک، کاربرد و مدیریت هیجان‌ها مورد توجه قرار گرفته است. خشچیان و همکاران (۱۳۸۹) مؤلفه‌های هوش هیجانی را در کتاب‌های درسی سال اول دبیرستان بررسی نمودند. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که به مؤلفه‌های

خودآگاهی، حل مسئله، مسئولیت‌پذیری و قاطعیت به ترتیب در کتاب‌های ادبیات فارسی، مطالعات اجتماعی و دین و زندگی بیشتر توجه شده است. حال با توجه به اهمیت مقوله هوش هیجانی در دانش آموزان و ارزشی که محتوای کتاب‌های درسی به‌عنوان مهم‌ترین منبع دارند، برای ارزیابی وضع موجود، هدف تحقیق حاضر آن است تا از طریق تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی، میزان توجه به مهارت هوش هیجانی را مورد بررسی قرار دهد که در این راستا فرضیه‌های زیر مطرح شد:

۱. بر اساس تکنیک ویلیام رومی متون نوشتاری کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی موجب تقویت مهارت هوش هیجانی در دانش‌آموزان می‌شود. ۲. بر اساس تکنیک ویلیام رومی شکل و تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی موجب تقویت مهارت هوش هیجانی در دانش‌آموزان می‌شود.
۳. بر اساس تکنیک ویلیام رومی فعالیت‌های کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی موجب تقویت مهارت هوش هیجانی در دانش‌آموزان می‌شود.

مبانی نظری

ما در برهه‌ای از زمان زندگی می‌کنیم که نظریه‌های سنتی هوش دچار تغییر و تحول شده‌اند و نظریات جدیدی به‌طور مرتب جایگزین آن‌ها می‌شود. در دهه اخیر نظریه جدیدی به نام "هوش هیجانی" یا "هوش عاطفی" مطرح شده است. هوش هیجانی از دو واژه هوش و هیجان تشکیل شده است. هوش یکی از جذاب‌ترین فرایندهای روانی است که جلوه‌های آن در موجودات مختلف، به میزان متفاوت مشاهده می‌شود. واژه هوش، کیفیت پدیده‌ای را بیان می‌کند که دارای حالت انتزاعی بوده و قابل رؤیت نیست. به‌طور کلی می‌توان هوش را "توانایی حل مسئله و سازگاری با محیط" تعریف کرد (نادعلی، ۱۳۹۶: ۴۲). واژه هیجان اصطلاحی است که روانشناسان و فلاسفه، بیش از یک قرن درباره معنای دقیق آن به بحث‌وجدل پرداخته‌اند. هیجان نتیجه تعامل بین برانگیختگی فیزیولوژیکی و ارزیابی شناختی از موقعیت است که این موضوع مشخص می‌کند که فرد کدام حالت هیجانی را تجربه خواهد کرد. هیجان را می‌توان به‌صورت "حالتی در جاندار، خواه خفیف و خواه شدید که در جریان تجارب با مایه‌های عاطفی نمایان می‌شود" تعریف کرد (کرمی، ۱۳۹۶: ۴۲). اصطلاح هوش

هیجانی توسط مایر^۱ و سالووی^۲ برای اولین بار مطرح شده است. این دو روانشناس، هوش هیجانی را " توانایی فرد برای کنترل هیجانات خود و دیگران، تمایز میان اثرات مثبت و منفی هیجانات و استفاده از اطلاعات هیجانی برای راهنمایی فرایند تفکر و اقدامات خود" تعریف کرده‌اند. هوش هیجانی یک سازه چندعاملی است که از چند توانایی به هم پیوسته عاطفی، شخصی و اجتماعی تشکیل شده است و ما را در رویارویی با مقتضیات زندگی روزمره یاری می‌دهد (بنی‌سی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۴۰). شکل‌گیری هوش هیجانی ابتدا در سال‌های اولیه زندگی کودک انجام می‌گیرد و در خلال سال‌های مدرسه نیز ادامه می‌یابد. توانایی‌های هیجانی که کودکان بعدها در زندگی کسب می‌کنند، بر پایه این آموخته‌های سال‌های اول قرار دارد و این توانایی‌ها مبنای احساسی تمام یادگیری‌هاست (جلالی، ۱۳۹۶: ۲۸). هوش هیجانی دارای ۵ مؤلفه است که عبارت‌اند از:

۱. خودآگاهی

مهارت خودآگاهی را می‌توان به‌عنوان مهم‌ترین نشانه انسان سالم و پخته دانست که سبب راه‌یابی او به سعادت می‌شود. این مهارت به‌عنوان زیربنای هوش هیجانی در نظر گرفته شده و مستلزم مجموعه‌ای از مهارت‌ها مانند شناخت احساسات، درک چگونگی تأثیر این احساسات بر ما و توانایی ما در به‌کارگیری این دانش برای اداره مؤثر احساسات می‌باشد. کسب مهارت خودشناسی سبب افزایش آگاهی هیجانی می‌شود که نتیجه آن ارزیابی صحیح از خود و اعتماد به نفس است (جهان و سلیمی، ۱۳۹۶: ۱۳۱).

۲. خودتنظیمی

از دیگر لازمه‌های هوش هیجانی، توانایی خودتنظیمی می‌باشد. خودتنظیمی به معنای توانایی کنترل عواطف، هیجانات و رفتارهای صادقانه و درست است. افرادی که توانایی کنترل و اداره احساسات و هیجانات خود را ندارند، دائماً دچار اضطراب و افسردگی هستند درحالی‌که افراد دارای خودتنظیمی بالا بسیار سریع خود را از افسردگی و ناملایمات جدا می‌کنند (کرمی، ۱۳۹۶: ۲۹).

۳. آگاهی اجتماعی

توانایی فهم عواطف و احساسات دیگران که یکی از مهارت‌های اجتماعی انسان‌هاست و متکی بر خودآگاهی عاطفی است، از مؤلفه‌های مهم در هوش هیجانی به حساب می‌آید. افراد دارای این توانایی می‌دانند که گفتار و کردارشان بر دیگران تأثیر می‌گذارد، در نتیجه به نیازها و خواسته‌های دیگران توجه بیشتری نشان می‌دهند که این امر افراد را در حرفه‌هایی که مستلزم مراقبت از دیگران است، موفق‌تر می‌سازد. توانایی فهم عواطف دیگران به افراد این اجازه را می‌دهد تا بدانند که چه عواملی بر رفتار و احساس دیگران تأثیر می‌گذارد. این موضوع بر روابط اجتماعی آن‌ها اثرگذار بوده و سبب می‌شود موقعیت‌های مختلفی که با این عوامل در ارتباط هستند را به درستی تفسیر کنند (خطیبی، ۱۳۹۶: ۳۱).

۴. مدیریت روابط

توانایی برقراری تعامل مناسب با دیگران از دیگر مؤلفه‌های هوش هیجانی است. مدیریت روابط شامل مواردی همچون برقراری ارتباطات کلامی و غیرکلامی، تأثیرگذاری، تشریک‌مساعی و کارگروهی و مدیریت و رهبری است. از این مهارت می‌توان در جهت گسترش شور و اشتیاق و حل تعارضات استفاده نمود. فقط کافی است اطلاعات به دست آمده از احساسات دیگران را در تعاملات و ارتباطات خود گنجانده (جلالی، ۱۳۹۶: ۲۴).

۵. خودانگیختگی

انگیزه و محرک ذاتی نیز در هوش هیجانی نقش کلیدی ایفا می‌کند. بر طبق گفته روان‌شناسان، انسان سالم هیچ عملی را بدون هدف انجام نمی‌دهد که برای رسیدن به این اهداف، خودانگیختگی شرط لازم می‌باشد. افراد دارای خودانگیزی می‌آموزند که از چه طریق بازده کاری خود را افزایش داده و با اهداف گروه سازگار شوند. آن‌ها همیشه به توانایی‌های خود اعتماد داشته و نگاهی امیدوارانه نسبت به آینده و جهان اطراف خود دارند (نادعلی، ۱۳۹۶: ۵۰). از بین ۵ مؤلفه هوش هیجانی، مؤلفه‌های خودآگاهی، خودتنظیمی و خودانگیختگی مربوط به حوزه فردی است اما مؤلفه‌های آگاهی اجتماعی و مدیریت روابط به چگونگی برقراری رابطه با افراد و جامعه برمی‌گردد و بیشتر به توانایی افراد در حفظ صحیح روابط خود با دیگران می‌پردازند.

روش

پژوهش حاضر، محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر اساس توجه به مهارت هوش هیجانی را طبق الگوی ویلیام رومی^۱ و با استفاده از فهرست تحلیل محتوا بررسی کرده است. می‌توان گفت این پژوهش از نوع توصیفی و ازلحاظ هدف کاربردی بوده است. جامعه آماری این پژوهش شامل تمام محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بود که با توجه به ماهیت موضوع و محدود بودن جامعه آماری، از نمونه‌گیری صرف‌نظر و کل جامعه آماری به‌عنوان نمونه انتخاب شد. واحد تحلیل در پژوهش حاضر متون نوشتاری، تصاویر و اشکال و فعالیت‌های کتاب در هر درس در نظر گرفته شده است. ابزار گردآوری داده‌ها تکنیک تحلیل محتوای ویلیام رومی برای بررسی میزان درگیر ساختن ذهن یادگیرنده است. در این روش می‌توان فراوانی هر یک از مقوله‌های مربوط به متن، تصاویر و فعالیت‌ها را جمع‌آوری نمود و سپس بر اساس فرمول‌های تعیین‌شده در این تکنیک، شاخص درگیری دانش‌آموزان با متون، تصاویر و فعالیت‌های کتاب را تعیین کرد که در این صورت می‌توان محتوای کتاب را در سه بُعد کلی زیر مورد بررسی قرار داد.

الف) تحلیل و ارزشیابی متن‌ها و نوشته‌ها شامل مراحل زیر است:
قرار دادن جملات کتاب در یکی از طبقات زیر:

a: حقایق

b: بیان اصول و نتایج توسط مؤلف

c: تعاریف

d: پرسش‌هایی که بلافاصله پاسخ داده شده است.

e: پرسش‌هایی که پاسخ آن مستلزم تلاش ذهنی یادگیرنده است.

f: مواردی که بیان نتایج از یادگیرنده خواسته شده است.

g: مواردی که از یادگیرنده فعالیت و تجزیه و تحلیل نتایج خواسته شده است.

h: پرسش‌هایی به منظور جلب توجه یادگیرندگان، بدون پاسخ فوری توسط مؤلف

برای محاسبه میزان درگیری یادگیرنده در متن‌ها و نوشته‌ها از تقسیم مجموع مؤلفه‌های e، f، g، h بر مجموع مؤلفه‌های a، b، c، d استفاده می‌شود.

ب) تحلیل و ارزشیابی تصاویر

a: یک موضوع را تشریح کند.

b: از یادگیرنده خواسته شده فعالیتی انجام دهد و یا از مفروضات استفاده کند.

برای محاسبه میزان درگیری یادگیرنده در تصاویر از تقسیم مؤلفه b بر مؤلفه a استفاده می‌شود.

ج) تعیین مقدار فعالیت‌های پیشنهاد شده و تعیین تعداد کل صفحات مورد تجزیه و تحلیل و قرار دادن آن‌ها در یکی از مقوله‌های زیر:

a: تعداد فعالیت‌های پیشنهاد شده

n: تعداد کل صفحاتی که مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

برای محاسبه میزان درگیری یادگیرنده در فعالیت‌ها از تقسیم مؤلفه n بر مؤلفه a استفاده می‌شود.

برای تعیین روایی این ابزار، از روایی محتوایی استفاده شده است، بدین صورت که فرم اولیه تحلیل محتوای متناسب با موضوع در اختیار ۳ نفر از صاحب نظران این حوزه که شامل دو نفر علوم تربیتی و یک نفر از مدرسان کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بودند، قرار گرفت و در نهایت روایی محتوایی آن تأیید شد. همچنین برای تعیین پایایی این تکنیک از روش بازآزمایی استفاده شد. در این روش ۲۰ صفحه از کتاب مورد نظر به صورت تصادفی انتخاب شد و از یک مدرس مطالعات اجتماعی خواسته شد تا در دو مرحله جداگانه، به تحلیل محتوای صفحات مشخص شده با استفاده از تکنیک ویلیام رومی بپردازد. پس از آن ضریب پایایی هر دو آزمون با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون محاسبه شد که عدد ۰/۸۷ به دست آمد و پایایی آن مورد تأیید قرار گرفت.

یافته‌ها

فرضیه اول: بر اساس تکنیک ویلیام رومی، متن کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی موجب تقویت مهارت هوش هیجانی در دانش‌آموزان می‌شود.

جدول (۱) - نتایج تجزیه و تحلیل متن کتاب

شاخص درگیری	جمع	h	g	f	e	d	c	B	a	
0/09	23	1	1	0	0	3	2	4	12	درس ۱
0/93	29	2	2	1	9	2	3	3	7	درس ۲
0/06	32	0	0	0	2	2	3	6	19	درس ۳
0/20	6	0	0	1	0	0	2	0	3	درس ۴
1/20	11	1	4	1	0	1	0	0	4	درس ۵
0/28	9	0	0	1	1	0	0	4	3	درس ۶
0/18	26	4	0	0	0	0	2	10	10	درس ۷
1/22	20	1	2	0	8	0	2	3	4	درس ۸
0/12	9	0	0	0	1	0	1	6	1	درس ۹
0/83	11	3	1	0	1	0	0	2	4	درس ۱۰
0/60	8	1	0	1	1	0	1	0	4	درس ۱۱
0/23	21	4	0	0	0	1	0	10	6	درس ۱۲
0/50	9	1	0	0	2	2	0	0	4	درس ۱۳
0/25	10	1	1	0	0	1	0	0	7	درس ۱۴
1	8	1	0	1	2	0	1	1	2	درس ۱۵
0/14	8	0	1	0	0	1	0	4	2	درس ۱۶
2/25	13	2	7	0	0	0	1	1	2	درس ۱۷
0/40	7	0	0	0	2	1	0	0	4	درس ۱۸
1	8	2	0	1	1	0	0	0	4	درس ۱۹
3	12	2	3	0	4	0	2	0	1	درس ۲۰
0/50	9	1	0	0	2	0	1	3	2	درس ۲۱
0/42	10	2	0	0	1	0	0	4	3	درس ۲۲
1/36	26	9	5	0	1	0	0	8	3	درس ۲۳
0/51	325	38	27	7	38	14	21	69	111	جمع

از ۳۲۵ واحد متن کتاب مذکور، ۱۱۰ واحد در مقوله‌های فعال و ۲۱۵ واحد در مقوله‌های غیرفعال قرار دارند. برای محاسبه میزان درگیری یادگیرنده در متن و نوشته‌ها از فرمول زیر استفاده می‌شود.

$$\frac{e + f + g + h}{a + b + c + d} = \frac{110}{215} = 0/51$$

طبق الگوی ویلیام رومی اگر ضریب درگیری یادگیرنده بین ۰/۴ الی ۱/۵ باشد، نشان‌دهنده آن است که کتاب موردنظر محتوا را به شیوه فعال ارائه کرده و در صورتی که این ضریب عددی کمتر از ۰/۴ و یا بیشتر از ۱/۵ را نشان دهد، بیانگر آن است که کتاب موردنظر محتوا را به شیوه فعال ارائه نکرده و جزء کتاب‌های ضعیف به شمار می‌رود. نتایج جدول (۱) نشان می‌دهد که متن کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی، دانش‌آموزان را درگیر یادگیری کرده و سبب یادگیری فعال در آن‌ها می‌شود؛ بنابراین فرضیه اول تأیید می‌شود؛ یعنی بر اساس تکنیک ویلیام رومی، متن کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی موجب تقویت مهارت هوش هیجانی در دانش‌آموزان می‌شود. فرضیه دوم: بر اساس تکنیک ویلیام رومی، تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی موجب تقویت مهارت هوش هیجانی در دانش‌آموزان می‌شود.

جدول (۲) - نتایج تجزیه و تحلیل تصاویر کتاب

شاخص درگیری	جمع	b	a	
۰	۲	۰	۲	درس ۱
۰/۷۵	۷	۳	۴	درس ۲
۰/۱۲	۹	۱	۸	درس ۳
۰/۵۰	۳	۱	۲	درس ۴
۱/۶۰	۸	۵	۳	درس ۵
۰	۰	۰	۰	درس ۶
۰/۵۰	۳	۱	۲	درس ۷
۱/۵۰	۵	۳	۲	درس ۸
۰	۳	۰	۳	درس ۹
۱/۳۰	۷	۴	۳	درس ۱۰
۰/۵۰	۳	۱	۲	درس ۱۱
۰/۱۶	۷	۱	۶	درس ۱۲
۱	۲	۱	۱	درس ۱۳
۰	۱	۰	۱	درس ۱۴
۰/۵۰	۳	۱	۲	درس ۱۵
۰/۲۵	۵	۱	۴	درس ۱۶

۰/۶۶	۱۰	۴	۶	درس ۱۷
۰/۷۵	۷	۳	۴	درس ۱۸
۲	۳	۲	۱	درس ۱۹
۰/۵۰	۳	۱	۲	درس ۲۰
۰/۵۰	۳	۱	۲	درس ۲۱
۰	۱	۰	۱	درس ۲۲
۱	۸	۴	۴	درس ۲۳
۰/۵۸	۱۰۳	۳۸	۶۵	جمع

از ۱۰۳ واحد کل تصاویر کتاب مذکور، ۳۸ واحد در مقوله‌های فعال و ۶۵ واحد آن در مقوله‌های غیرفعال قرار می‌گیرند. برای محاسبه میزان درگیری یادگیرنده در تصاویر از تقسیم مؤلفه فعال بر مؤلفه غیرفعال استفاده می‌شود.

$$\frac{b}{a} = \frac{38}{65} = 0/58$$

نتایج جدول (۲) نشان می‌دهد که ضریب درگیری یادگیرنده با تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی ۰/۵۸ است. با توجه به این ضریب درگیری می‌توان نتیجه گرفت که تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی، دانش‌آموزان را درگیر یادگیری کرده و سبب یادگیری فعال در آن‌ها می‌شود؛ بنابراین فرضیه دوم تأیید می‌شود و می‌توان گفت بر اساس تکنیک ویلیام رومی، تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی موجب تقویت مهارت هوش هیجانی در دانش‌آموزان می‌شود. فرضیه سوم: بر اساس تکنیک ویلیام رومی، فعالیت‌های کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی موجب تقویت مهارت هوش هیجانی در دانش‌آموزان می‌شود.

جدول (۳) - نتایج تجزیه و تحلیل فعالیت‌های کتاب

شاخص درگیری	a	N	
0/66	3	2	درس ۱
0/75	4	3	درس ۲
0/80	5	4	درس ۳
0/75	4	3	درس ۴
۰/۵۰	4	2	درس ۵
۱	2	2	درس ۶
۱	5	5	درس ۷

۱/۵۰	2	3	درس ۸
۰/۲۸	7	2	درس ۹
۰/۶۶	3	2	درس ۱۰
۱/۵۰	2	3	درس ۱۱
۰/۸۰	5	4	درس ۱۲
۰/۷۵	4	3	درس ۱۳
۰/۶۶	3	2	درس ۱۴
۰/۶۶	3	2	درس ۱۵
۱/۵۰	2	3	درس ۱۶
۱	4	4	درس ۱۷
۱/۳۰	3	4	درس ۱۸
۰/۶۰	5	3	درس ۱۹
۲	1	2	درس ۲۰
۱/۵۰	2	3	درس ۲۱
۱	2	2	درس ۲۲
۱/۴۰	5	7	درس ۲۳
۰/۸۷	۸۰	70	جمع

کتاب مورد نظر شامل ۸۰ واحد فعالیت و ۷۰ صفحه مورد تجزیه و تحلیل است. برای محاسبه میزان درگیری یادگیرنده در فعالیت‌ها از تقسیم مؤلفه فعال بر مؤلفه غیرفعال استفاده می‌شود.

$$\frac{n}{a} = \frac{70}{80} = 0/87$$

نتایج جدول (3) نشان می‌دهد که ضریب درگیری یادگیرنده با فعالیت‌های کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی ۰/۸۷ است. با توجه به این ضریب درگیری می‌توان نتیجه گرفت که فعالیت‌های کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی، دانش‌آموزان را درگیر یادگیری کرده و سبب یادگیری فعال در آن‌ها می‌شود؛ بنابراین فرضیه سوم تأیید می‌شود و می‌توان گفت بر اساس تکنیک ویلیام رومی، فعالیت‌های کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی موجب تقویت مهارت هوش هیجانی در دانش‌آموزان می‌شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یکی از اهداف برتر نظام‌های تعلیم و تربیت، اجتماعی کردن صحیح کودکان و آموزش مهارت‌های لازم به آن‌هاست. اگر این هدف به‌درستی تحقق یابد، موجب ایجاد سازگاری و ارتباطات سالم با اطرافیان می‌گردد که این امر می‌تواند در شکوفایی استعدادها و کودکان بسیار مؤثر باشد. یکی از راه‌هایی که می‌توان به این هدف دست پیدا کرد، استفاده درست از مؤلفه‌ها و راهکارهایی است برای بالابردن هوش هیجانی که بخش اعظمی از آن به عهده نظام آموزش و پرورش می‌باشد (دهقانی، ۱۳۸۸: ۱۲۲). بزرگ‌ترین مشکل ما آن است که کودکان هیچ‌گاه در مدارس نیاموخته‌اند که چگونه با هیجانات خود آشنا شوند و آن‌ها را به‌موقع و به شکل صحیح بروز دهند؛ بنابراین لازم است تا در برنامه‌های آموزشی کودکان توجه جدی به آموزش هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن داشته باشیم. نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که بر اساس تکنیک ویلیام رومی، محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی شامل تمام مؤلفه‌های هوش هیجانی بوده و سبب تقویت این مهارت در دانش‌آموزان می‌شود. چراکه بر اساس محاسبه ضریب درگیری یادگیرنده، متن، تصاویر و فعالیت‌های این کتاب توانسته است فرد را درگیری یادگیری کرده و مباحث را به شیوه فعال ارائه کند. در تبیین این موضوع می‌توان گفت از آنجاکه کتاب درسی منبع مهمی برای یادگیری دانش‌آموزان به حساب می‌آید و اکثر فعالیت‌های معلمان و دانش‌آموزان حول محور کتاب‌های درسی سازمان داده می‌شوند، صاحب‌نظران این حوزه توجه خاصی به تألیف کتاب‌های دوره‌های تحصیلی بر اساس نیازهای فراگیران دارند. این توجهات خاص سبب شده است محتوای کتاب‌های درسی از جمله کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی دربرگیرنده مواردی همچون هوش هیجانی که عامل مهمی در موفقیت‌های فردی، اجتماعی و تطبیق با محیط زندگی است، باشند. نتایج این تحقیق با تحقیقات (دهقان منشادی و همکاران، ۱۳۹۷) و (جهان و سلیمی، ۱۳۹۶) همسو می‌باشد. نتایج این تحقیقات نشان می‌دهند که کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به مهارت‌های اجتماعی از جمله هوش هیجانی توجه کرده و می‌تواند آن را در دانش‌آموزان تقویت کند. در این راستا پیشنهاد می‌شود که پژوهش بر روی کتاب‌های دیگر، پایه‌های دیگر و حتی با متغیرهای دیگر تکرار شود، دوره‌های ضمن خدمت برای معلمان با هدف آموزش مفاهیم و مؤلفه‌های هوش هیجانی برگزار

شود، همچنین مؤلفین کتاب‌های مطالعات اجتماعی، مصادیق بیشتری در ارتباط با مؤلفه‌های هوش هیجانی را در کتاب‌های درسی بگنجانند و به ایجاد تعادل در ارائه هر پنج مؤلفه هوش هیجانی بپردازند.

منابع

- اکبری بورنگ، محمد؛ مهram، بهروز (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی پایه سوم راهنمایی از لحاظ توجه به ابعاد هوش هیجانی. مجله پژوهش‌های شناختی، دوره ۱۶، شماره ۲، ۴۲-۵۹.
- بنی‌سی، پری‌ناز، دلفان‌آذری، قنبرعلی؛ بنی‌سی، وحید (۱۳۸۹). رابطه هوش هیجانی با سبک‌های حل مسئله و سلامت عمومی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی منطقه ۱۲. علوم تربیتی، سال سوم، شماره ۱۰، ۱۳۵-۱۵۶.
- پورشکری، علیرضا، شریفیان، فریدون؛ نصرافهانی، احمدرضا (۱۳۹۸). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه بر اساس مؤلفه‌های میراث فرهنگی. فصلنامه مطالعات ملی، سال بیست و یکم، شماره ۱، ۲۸-۴۶.
- جلالی، مریم‌السادات (۱۳۹۶). نقش هوش هیجانی بر پیشگیری از بزهکاری اطفال. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق.
- جهان، جواد؛ سلیمی، رسول (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی. مجله علمی رویکردهای پژوهشی در علوم اجتماعی، شماره ۹، بهار ۱۳۹۶، ۱۲۹-۱۳۸.
- خشچیان، ژاله، مهران، گلنار؛ اکبرزاده، نسرین (۱۳۸۹). بررسی مؤلفه‌های هوش هیجانی در کتاب‌های درسی سال اول دوره متوسطه. اندیشه‌های نوین تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء، دوره ۶، شماره ۴، ۳۳-۶۰.
- خطیبی، فرشته (۱۳۹۶). رابطه بین هوش هیجانی و سبک تفکر مریبان والیبال استان مازندران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، موسسه آموزش عالی شفق تنکابن.
- دهقان منشادی، منصور، میردهقان، محمدرضا؛ حسانی‌خبر، سیما (۱۳۹۷). تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر اساس توجه به مهارت‌های اجتماعی. ششمین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم تربیتی، روانشناسی و مشاوره ایران، تهران.
- دهقانی، مرضیه (۱۳۸۸). تحلیل محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس مهارت‌های اجتماعی با توجه به دیدگاه آموزگاران. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۳۱، ۱۲۱-۱۴۸.

- رحیمی کیا، کامران، بنوان، حامد؛ عزیزی، مهران (۱۳۹۸). *تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی پنجم و ششم ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی*. کنفرانس ملی پژوهش‌های حرفه‌ای در روانشناسی و مشاوره با رویکرد دستاوردهای نوین در علوم تربیتی و رفتاری از نگاه معلم، میناب.
- زارعی بیدسکان، نرگس (۱۳۹۴). *تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی ششم دبستان بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی*. مجموعه مقالات همایش ملی آموزش ابتدایی، ۴۴۹-۴۶۴.
- عبدی، علی؛ بابایی، بهاره (۱۳۹۲). *تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره راهنمایی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی*. مجله علمی پژوهشی پژوهش‌های برنامه درسی انجمن مطالعات برنامه درسی ایران، دوره سوم، شماره دوم، ۱-۳۱.
- کرمی، حسن (۱۳۹۶). *مقایسه هوش هیجانی و تفکر انتقادی در بین دانش‌آموزان تیزهوش و عادی متوسطه اول شهر داراب*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
- نادعلی، مهدی (۱۳۹۶). *بررسی رابطه هوش هیجانی و توانمندسازی کارکنان شهرداری میامی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی.
- هاشمی، سهیلا؛ چمنی، ویدا (۱۳۹۲). *تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره راهنمایی تحصیلی بر اساس مؤلفه‌های هوش هیجانی الگوی مایر و سالووی*. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۴۵، ۹۹-۱۲۴.